

DARIA HEJWOSZ-GROMKOWSKA, *Edukacja obywatelska we współczesnej Anglii. Studium socjopedagogiczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Poznań 2019, ss. 392

Zachodzące dynamicznie przemiany w systemach edukacyjnych na całym świecie są coraz bardziej powszechne i stanowią efekt postępującej technologizacji, ogólnodostępnej wiedzy oraz zwracają się ku kształceniu umiejętności praktycznych wśród uczniów. W świetle tych zmian istotne jest nie tylko skupianie

się nad badaniami metod kształcenia oraz środowiska szkolnego, lecz także integrowanie ich ze zjawiskami społecznymi. Problematyka ta została podjęta przez Darię Hejwosz-Gromkowską w monografii (2019) zatytułowanej *Edukacja obywatelska we współczesnej Anglii. Studium socjopedagogiczne*.

Celem opracowania, jak informuje Autorka, jest „przedstawienie różnych kontekstów edukacji obywatelskiej w Anglii”, co zostało wyczerpująco uszczegółowione we wstępie. Podjęcie tak sformułowanego celu pozwoliło Autorce na opracowanie interdyscyplinarnego studium socjopedagogicznego nad edukacją obywatelską, uwzględniającego jednocześnie współczesne nastroje polityczne społeczeństwa brytyjskiego.

Przeprowadzona kwerenda literatury objęła szereg zagadnień socjologicznych oraz edukacyjnych. Kompleksowość rozpoznania teoretycznego w pracy jest w tym kontekście imponująca. Spośród najczęściej cytowanych publikacji polskich Autorka korzystała z prac powstałych w ośrodkach poznańskim¹² i krakowskim¹³, które poruszają przede wszystkim problematykę edukacji obywatelskiej, socjalizacji oraz kwestie młodzieży we współczesnym świecie. Wykorzystane naukowe publikacje międzynarodowe¹⁴, dokumenty strategiczne¹⁵, programy¹⁶ oraz podręczniki szkolne¹⁷ dotyczą przede wszystkim Anglii. Wykorzystanie prac posłużyło osadzeniu badań na tle innych, a także wzbogaceniu pracy o kontekst porównawczy oraz analityczny. Innowacyjne w świetle wykorzystanej literatury jest wyraźne nawiązywanie do publikacji dotyczących postmodernizmu¹⁸, w tym wskazywanie na obawy związane z konsumpcją, wykorzystaniem nowoczesnych technologii oraz wzrostem przejawów zjawisk nacjonalistycznych. W analizowanej publikacji na szczególną uwagę zasługuje jej uniwersalność – praca, pomimo że dotyczy obszaru Anglii, może posłużyć

¹² K. Przyszczypkowski, *Edukacja dla demokracji. Strategie zmian a kompetencje obywatelskie*, Poznań – Toruń 1999; Z. Melosik, *Kultura popularna, walka o znaczenia i pedagogika*, [w:] *Kultura popularna i (re)konstrukcje tożsamości*, red. A. Gromkowska-Melosik, Poznań – Leszno 2007; W. Segiet (red.), *Edukacja – stratyfikacja społeczna – tożsamość młodzieży: studium pedagogiki porównawczej i socjologii edukacji*.

¹³ H. Świda-Ziemia, *Młodzi w nowym świecie*, Kraków 2005; A. Cybał-Michalska, *Młodzież akademicka a kariera zawodowa*, Kraków 2013; T. Gmerek, *Edukacja i nierówności społeczne. Studium porównawcze na przykładzie Anglii, Hiszpanii i Rosji*, Kraków 2011.

¹⁴ L. Colley, *Britons: Forging the Nation, 1707-1837*, London 1992; K. Kumar, *The Making of English National Identity*, Cambridge 2003; J. Kroger, *Identity In Adolescence: The Balance between Slef and Other*, London 2005.

¹⁵ Department for Education (DfE), *The Education and Inspectionas Act*, London 2006.

¹⁶ National Secular Society, *Religious Education*, <http://www.secularism.org.uk/uploads/religious-education - briefing-paper.pdf>

¹⁷ J. Fiehn, T. Fiehn, *This is citizenship 2*, London 2012; M. Mitchel, *Citizenship studies*, London 2012.

¹⁸ A. Kirby, *Digimodernism. How new technologies dismantle the postmodern and reconfigure our culture*, Bloomsbury, London 2009; R. Samuels, *Auto-Modernity after Postmodernism: Autonomy and Automation in Culture, technology, and Education*, [w:] *Digital Youth, innovation, and the Unexpected*, red. T. McPherson, Cambridge MA 2008; Z. Bauman, *Intimations of Postmodernity*, London – New York 1992.

przedstawicielom innych krajów zajmujących się tą problematyką jako przykład formowania edukacji obywatelskiej.

Konstrukcja książki stanowi logicznie i merytorycznie powiązany tekst odnoszący się do sformułowanego jej celu. Recenzowana praca składa się z dwóch części, a każda obejmuje pięć rozdziałów. Część pierwsza ukazuje przewagę rozważań teoretycznych nad tematyką edukacji obywatelskiej. W pierwszym rozdziale Autorka w interesujący sposób dokonuje charakterystyki podejścia konserwatywnego, liberalnego oraz nurtu tak zwanej nowej lewicy w kontekście edukacji obywatelskiej w kulturze społeczeństw zachodnich. Zwraca uwagę na problematykę wykorzystania edukacji obywatelskiej w polityce, co jak zostało podkreślone, świadczy o tym, że edukacja ta podlega władzy i kontroli ze strony grup dominujących. Kluczowe jest stwierdzenie, że edukacja obywatelska jest różna w zależności od systemów prawnych i politycznych obowiązujących w danych państwach oraz „pococznej świadomości ludzi”.

Rozdział drugi stanowi rozprawę nad miejscem tożsamości i obywatelstwa w społeczeństwach obywatelskich, którą podjęto na tle prac między innymi Z. Bauman¹⁹, A. Giddensa²⁰, Z. Melosika²¹ oraz A.D. Smitha²². Autorka w interesujący sposób przedstawia dynamikę tożsamości, która charakteryzuje się płynnością w formie, czasie i przestrzeni. Warto zwrócić uwagę na poruszony inspirowany problem wykształcenia przez współczesne systemy edukacyjne modelu obywatela świata, będącego przedmiotem wielu akademickich debat. Zdaniem Autorki, model ten pozostaje nadal wyłącznie konstrukcją teoretyczną, co wynika z braku wypracowanych metod edukowania w tym zakresie.

W trzecim rozdziale pracy poczyniono rozważania nad tematyką narodu, państwa i nacjonalizmu. Wydaje się, że sens podjęcia tematu wynika przede wszystkim ze zdiagnozowanej i sformułowanej obserwacji kryzysu tego, co narodowe – jako przyczynę podaje się w pracy postępującą globalizację. Nawiązanie do zagrożenia obecnych kultur może być tym samym związane ze zjawiskami towarzyszącymi globalizacji. W świetle współczesnych przemian i reorganizacji wielu społeczeństw, w których kryzys jest zjawiskiem powszechnym, rozdział stanowi ważny głos w sprawie.

Globalizacja stanowi przedmiot pogłębionych i ciekawych rozważań w rozdziale czwartym. Na szczególną uwagę zasługuje analiza wpływu globalizacji na systemy edukacyjne, które w realiach globalnego przepływu idei, zdaniem Autorki, zmierzają w kierunku unifikacji. Co więcej, na gruncie rozważań nad edukacją w skali globalnej ciekawym aspektem jest poruszenie kwestii edukacji dla pokoju, której miejsce określa się w ramach edukacji wielokulturowej. Sposób uporządkowania dyskusji naukowej w zakresie typów edukacji nad „globalnością” umożliwi zrozumienie znaczenia edukacji obywatelskiej; łączy ona rozmaite podejścia wynikające z kulturowej dywersyfikacji, scalając ogólny przekaz edukacji obywatelskiej w spójną całość.

¹⁹ Z. Bauman, *Płynna nowoczesność*, Kraków 2006.

²⁰ A. Giddens, *Nowoczesność i tożsamość*, Warszawa 2010.

²¹ Z. Melosik, *Tożsamość, ciało i władza w kulturze instant*, Kraków 2010.

²² A.D. Smith, *Nacjonalizm*, Warszawa 2007.

Część pierwszą kończy rozdział poświęcony kulturze konsumpcji, strachu i nowoczesnych technologii. Już na samym jego wstępie w przekonujący sposób Autorka stwierdza, że wyzwaniem dla edukacji obywatelskiej jest między innymi

kształtowanie racjonalnych i odpowiedzialnych obywateli w kulturze konsumpcji i strachu. Ponadto zasadne wydaje się wyposażenie młodej generacji w umiejętności krytycznego odczytywania informacji płynących z mediów oraz kształtowanie tak zwanego cyfrowego obywatelstwa,

z czym trudno się nie zgodzić. Zarysowane stwierdzenie, moim zdaniem, nie tylko powinno stanowić wyzwanie dla edukacji obywatelskiej, ale szerzej – być jednym z głównych celów podejmowanych w ramach wychowania młodego człowieka.

W części drugiej Autorka charakteryzuje specyfikę rozwoju edukacji obywatelskiej we współczesnej Anglii. W rozdziale pierwszym podejmuje problematykę tożsamości, w którym w interesujący sposób przekonuje, że poczucie „brytyjskości” budowane było na fundamencie polityki imperialnej, a następnie wzmacniane wskutek zjawisk angielskiego nacjonalizmu, wpływu grup arystokracji oraz nastrojów społecznych obserwowanych podczas wojen napoleońskich. Studium tożsamości mieszkańców Anglii kompleksowo analizowane jest w świetle dualizmu tożsamościowego pomiędzy tym co „brytyjskie” a tym co „angielskie”, roli ustroju – monarchii oraz współczesnych modeli kierowania polityką państwa. Jak zostało zauważone, w przypadku rodziny królewskiej nie odgrywa ona istotnej roli w programach edukacji obywatelskiej, co wydaje się być ciekawą obserwacją.

W kolejnym rozdziale Autorka uporządkowuje tematykę edukacji obywatelskiej na tle dokumentów rządowych, opisując jednocześnie historię zmian w angielskim systemie szkolnictwa. Rozdział jest o tyle interesujący, że ukazuje, jak w świetle przemian wyodrębnił się nowy przedmiot szkolny.

Treści związane z edukacją obywatelską w podręcznikach szkolnych oraz analiza badań nauczycieli są głównym przedmiotem zainteresowania w rozdziale trzecim. W świetle pojawiających się coraz częściej tendencji do rezygnacji z wykorzystywania podręczników w kształceniu szkolnym, wydaje się, że rozważań teoretycznych w tym zakresie brakuje.

Pracę kończą rozdziały dotyczące kontekstów religijnego i popkulturowego w edukacji obywatelskiej. Poruszona tematyka w interesujący sposób uzupełnia zasadniczą problematykę pracy. Na uwagę zasługują rozważania określające rolę współzależności pomiędzy edukacją obywatelską a treściami religijnymi, a także analiza symboli kulturowych budujących tożsamość brytyjską. Nawiązanie do treści popkulturowych w podjętej formie niewątpliwie stanowi wartościowe uzupełnienie pracy.

Niniejsza publikacja ma dwa interesujące oblicza. Po pierwsze, w ciekawy sposób prezentuje rozważania teoretyczne dotyczące edukacji obywatelskiej na tle socjologii i pedagogiki, będące przedmiotem dziedziny nauk społecznych. Po drugie, stanowi studium zjawisk i procesów kształtujących edukację obywatel-

ską we współczesnej Anglii, które uwzględniają jednocześnie polityczne nastroje brytyjskiego społeczeństwa w czasie kryzysu jego tożsamości. Praca wzbogacona jest o nieoczywiste aspekty związane między innymi z oddziaływaniem religii i symboli popkultury na kształtowanie edukacji obywatelskiej.

Publikacja stanowi studium wrażliwości nad przyszłością młodego pokolenia. W starannie przygotowanych rozdziałach Autorka zwraca uwagę na wyzwania dotyczące młodych ludzi, do których można zaliczyć między innymi problem nadmiernej konsumpcji, atmosferę budowania strachu, oddziaływanie nowoczesnych technologii, wpływ nastrojów nacjonalistycznych na ład społeczny. W świetle nawiązywania do zjawisk postmodernistycznych, praca poruszająca tematykę edukacji obywatelskiej jest nowatorska, odkrywczą i otwiera nowe pola naukowych dociekań oraz poszukiwań.

Scharakteryzowane problemy w społeczeństwie brytyjskim odnoszące się do edukacji obywatelskiej wydają się analogiczne do występujących w Polsce. Z tego punktu widzenia książka może posłużyć decydom kształtującym politykę edukacyjną chociażby w rozstrzygnięciu sporów na temat formalnych związków w organizacji religii w szkołach. Ponadto, praca sama w sobie motywuje, aby temat edukacji obywatelskiej zaimplementować do polskiego systemu edukacyjnego.

BIBLIOGRAFIA

- Bauman Z., *Intimations of Postmodernity*, Routledge, London – New York 1992.
- Bauman Z., *Płynna nowoczesność*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2006.
- Colley L., *Britons: Forging the Nation, 1707-1837*, Pimlico, London 1992.
- Cybal-Michalska A., *Młodzież akademicka a kariera zawodowa*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2013.
- Department for Education (DfE), *The Education and Inspection Act*, London 2006.
- Fiehn J., Fiehn T., *This is citizenship 2*, Hodder Education, London 2012.
- Giddens A., *Nowoczesność i tożsamość*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
- Gmerek T., *Edukacja i nierówności społeczne. Studium porównawcze na przykładzie Anglii, Hiszpanii i Rosji*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2011.
- Kirby A., *Digimodernism. How new technologies dismantle the postmodern and reconfigure our culture*, Bloomsbury, London 2009.
- Kroger J., *Identity In Adolescence: The Balance between Self and Other*, Routledge, London 2005.
- Kumar K., *The Making of English National Identity*, Cambridge University Press, Cambridge 2003.
- Melosik Z., *Kultura popularna, walka o znaczenia i pedagogika*, [w:] *Kultura popularna i (re)konstrukcje tożsamości*, red. A. Gromkowska-Melosik, Wyższa Szkoła Humanistyczna w Lesznie, Poznań – Leszno 2007.
- Melosik Z., *Tożsamość, ciało i władza w kulturze instant*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2010.
- Mitchel M., *Citizenship studies*, Hodder Education, London 2012.
- National Secular Society, Religious Education ,<http://www.secularism.org.uk/uploads/religious-education - briefing-paper.pdf>

- Przyszczykowski K., *Edukacja dla demokracji. Strategie zmian a kompetencje obywatelskie*, Wydawnictwo Edytor, Poznań – Toruń 1999.
- Samuels R., *Auto-Modernity after Postmodernism: Autonomy and Automation in Culture, technology, and Education*, [w:] *Digital Youth, innovation, and the Unexpected*, red. T. McPherson, The MIT Press, Cambridge MA 2008.
- Segiet W. (red.), *Edukacja – stratyfikacja społeczna – tożsamość młodzieży: studium pedagogiki porównawczej i socjologii edukacji*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2012.
- Smith A.D., *Nacjonalizm*, Wydawnictwo Sic! Warszawa 2007.
- Świda-Ziemba H., *Młodzi w nowym świecie*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2005.

Dawid Abramowicz